

E. Fuat Keyman, Berrin Koyuncu-Lorasdağı, *Sekiz Kentin Hikâyesi: Türkiye’de Yeni Yerellik ve Yeni Orta Sınıflar*, Metis, 2020, 263 s.

Değerlendiren: Serkan Çelik

Yirminci yüzyılın sonuna doğru tüm dünyada ekonomik, politik ve kültürel alanlarda köklü bir yapılanma sürecine girildiği görülmektedir. Gelişen teknoloji, sıkışan dünya, hızlanan zaman, değişen kültür ve değerler ve daha birçok gösterge bu dönüşümü işaret etmektedir. Bireylerin tüm bu dönüşümlerin altında yatan dinamikleri, nedenleri ve süreçleri bilmesi mümkün olmasa da toplumun değişen yanlarını rahatlıkla görebileceği alanlar vardır: Kentler. Dünyada toplumsal yapı dönüşürken beraberinde kentsel yapıyı da hızla dönüştürmektedir. Fuat Keyman ve Berrin Koyuncu-Lorasdağı, 1980 sonrası tüm dünyada yaşanan dönüşümleri Türkiye özelinde, Türkiye’nin önde gelen ve bu dönemde hızla gelişen kentleri üzerinden *Sekiz Kentin Hikâyesi* (2020) başlıklı çalışmada mercek altına almaktadır. Temel ilgi alanları demokrasi, küreselleşme, kimlik, Türk siyasal hayatı, değişen kentler ve Türkiye’nin yükselen Anadolu kentleri olan Keyman ile Türkiye’de siyasal düşünce, kadın ve toplumsal cinsiyet çalışmaları ve kentlerle yoğun bir şekilde ilgilenen Lorasdağı bu kitapta yeniden buluşuyor. Daha önce bu iki yazar *Kentler: Anadolu’nun Dönüşümü, Türkiye’nin Geleceği* (2010) isimli çalışma ile Türkiye’nin kentlerine odaklanmışlardı. Bu çalışmada da Keyman ve Lorasdağı son çeyrek yüzyılda kentleşen ve orta sınıflaşan kadim Anadolu kentlerini ele almaktadır. Değişen kent yapısı, yeni oluşumlar, yeni toplumsal sınıflar, yeni mekânsal örgütlenmeler ve değişen sermaye-mekân-siyaset

@ Arş. Gör., Afyon Kocatepe Üniversitesi. celik.sserkan@gmail.com

id <https://orcid.org/0000-0002-6012-8298>

© İlmî Etüdler Derneği
DOI: 10.12658/D0313
insan & toplum, 2022.
insanvetoplum.org

ilişkisi üzerinden ekonomik, siyasal, kültürel ve kentsel birçok alana temas eden bu kitap geçtiğimiz yıl okuyucusuyla buluştu.

1980 sonrası tüm dünyada yaşanan ‘yeniden yapılanma’ süreçleri kentsel yapıyı değiştirmekle kalmadı, kentlere hiç olmadığı kadar ağır yükler, yeni sorumluluklar yükledi. Günümüzde kentler, ulus devlet sınırlarını ve sınırlılıklarını aşan bir kapasiteye sahip. Küresel mekanizmaların karmaşık, birbiriyle iç içe geçen, çok katmanlı yapısı, kentlerin de çok katmanlı ve çok aktörlü bir görünüm almasını talep etmektedir. Yaratıcı kent, akıllı kent, teknokentler, küresel kent, dünya kenti, sürdürülebilir kent, pazar kentleri, halk kentleri vb. gibi birçok yeni kavram çağdaş kentleri tanımlamak amacıyla ortaya atıldı. Yazarların da bu küresel dönüşümden kitabın giriş kısmında detaylıca bahsettiği gibi Türkiye kentleri bu süreçten fazlaca etkilendi. Türkiye’de neoliberalleşme, küreselleşme, sanayileşme, dönüşen ulus devlet ve küresel ekonomide yeniden konumlanma süreçleri, İstanbul ve Ankara başta olmak üzere birçok Anadolu kentinin köklü dönüşümler geçirmesine neden oldu. ‘Anadolu Kaplanları’ olarak anılan bu kentlerin son çeyrek yüzyıllık hikâyesi, genel olarak Türkiye’nin ulusal ve uluslararası alanlarda izlediği politikalarla iç içe geçmektedir. Daha önce Alkan (2015), Balkan ve Öncü (2015), Başkan (2010), Kurtuluş (2012), Demir, Acar ve Toprak (2004), Hosgör (2011), Koyuncu (2013) ve diğer birçok araştırmacı tarafından Anadolu kentlerinin dönüşümü, orta sınıfların yükselişi, müteedeyin grupların zenginleşmesi, bu kentlerde sanayileşme ve sermaye birikimi gibi konular sıklıkla ele alınmıştır. Benzer bir konuya değinme amacıyla kaleme alınan bu çalışma, yerel ile küresel olanı, ulusal ile kentsel olanı, bölgesel ile küresel olanı birbiriyle ilişkilendirebilmesi açısından literatürdeki biricik yerini şimdiden tutmaktadır.

Bu kapsamlı çalışmanın temel amacı; Türkiye’de 1980 sonrası neoliberalleşme ile birlikte mekân ile sermaye arasında kurulan ilişkiyi ve sermayenin yükselişi sonucu artan orta sınıflaşmanın toplumsal hayattaki izlerini Konya, Kayseri, İzmir, Gaziantep, Eskişehir, Denizli, Diyarbakır ve Şanlıurfa kentleri üzerinden ele almaktır. Bunun yanında Keyman ve Koyuncu-Lorasdağı bu çalışma ile 2000’li yıllardan itibaren yükselen İslami/müteedeyin burjuvazinin girişimcilik ve rekabet ekseninde Anadolu kentlerinde yarattığı dinamizmin demokratikleşmeye ve gelişmeye katkısını eleştirmeyi ve kâr yerine toplumsal ihtiyaçları gözeten, yerel demokratik katılımı mümkün kılan, çok aktörlü ve çok katmanlı bir kent siyasetini vurgulayan ‘yeni yerellik’ kavramını öne çıkarmayı amaçlamaktadır. Kitabın merkezinde küreselleşme ve neoliberalleşme sonucu değişen ekonomik, siyasal ve sınıfsal konumlanmalar durmaktadır. Özellikle 2000 sonrası küresel entegrasyon, neoliberal yenilenme, yeni kentsel siyaset ve sermayenin biriktiği eller ve bu grupların kentle kurduğu

ilişki birçok açıdan kitapta yerine göre eleştirilmekte, eksikleri tespit edilmekte, geliştirilmekte veya doğruluğu teslim edilmektedir. Bunun yanında yazarların daha önceki çalışmalarında (2010) ifade ettikleri üzere bu sekiz kentin hikâyesi ele alınırken ‘geleneksel değerler-serbest pazar’, ‘geleneksel değerler-modernleşme’ ve ‘geleneksel değerler-küreselleşme’ ilişkilerinin kapsamlı, karmaşık ve çok boyutlu niteliği de tartışılmaktadır. Yazarlar, bu kentler üzerinden Türk modernleşmesinin uzun hikâyesine değinmekte ve bizim modernleşme deneyimimizin ‘bam teline’ de sık sık basmaktadırlar.

Keyman ve Koyuncu-Lorasdağı’nın 1980 sonrası ülkemizde yaşanan ekonomik ve toplumsal dönüşümlerin merkezi olarak Ankara ve İstanbul yerine -yaygın inanışın aksine- Anadolu kentlerini görmeleri önemli bir tespit olarak değerlendirilmektedir. Yazarların daha önce yaptıkları bir başka çalışmada da (2010) ifade ettikleri üzere “Anadolu giderek dinamikleşiyor, farklılaşıyor, dünyayla bütünleşiyor, orta sınıflaşıyor ve Türkiye’nin iyi yönetimi içinde göz ardı edilemez bir öneme sahip olmaya başlıyor.” 1980 sonrasında Anadolu kentlerinin artık “az gelişmişlik ve geleneksellik” çerçevesinde değerlendirilmesi mümkün görünmüyor bilakis ekonomik, siyasal ve toplumsal anlamda son derece dinamik ve potansiyel sahibi birçok önemli kent hem kendini hem de tüm ülkeyi değiştirmeye devam ediyor. Bu süreçte Anadolu kentlerinin sahip olduğu bu yeni dinamiklerin özellikle sermaye-siyaset-mekân diyalektiğinin kentsel dönüşüm çerçevesinde analiz edilmiş olması, kitabın özgünlüğüne ve değerine büyük katkı sağlıyor. Ayrıca yazarların Türkiye ve kentleri için son derece önemli bu büyük dönüşümü birçok farklı disiplinin ve kentsel yaşamın ekonomiden kültüre sanattan eğitime kadar birçok farklı alandan veri ve istatistiklere dayanarak analiz etmesi, kitabın birçok argümanını güçlendiriyor. Bu anlamda, kitabın yalnızca ekonomik bir evrim veya kronolojik bir siyasal anlatım yerine kentlerin demografik yapısından geleneksel değerlere, tiyatro ve sinema salonları sayısından okuryazar oranına, oy verme davranışlarından uluslararası raporların verilerine kadar birden fazla kalemde çok sayıda türde veriye başvurusu, kitabın güçlü tarafını oluşturuyor.

Çalışmanın temel çıkış noktası, sermaye-mekân diyalektiği çerçevesinde kentsel dönüşüm analizi sunmakla beraber kentlerde farklı ilişki, etkileşim ve müzakere biçimlerinin olduğunu da tespit edebilmektir. Başka bir ifadeyle, sermayenin mekân üzerindeki dönüştürücü etkisi her bir kentte farklı bir görünüm almakta, siyaset ve kültür gibi diğer önemli faktörler bazı kentlerin dönüşümünde daha birincil sebep olarak öne çıkabilmektedir. Bu durum doğrudan o kentin yerel dinamiklerinden kaynaklanmaktadır. Örneğin; Konya, Kayseri, Gaziantep gibi kentlerin son yıllarda sanayileşme, neoliberalleşme ve küresel markalaşma süreçleri, kentsel mekânın dönüşümünde birincil aktör olarak aktarılrken Diyarbakır özelinde temel dönüştürücü

aktör, kentin politik konumlanışı olmaktadır. Kentin Kürt kimliğiyle birlikte anılması, terörden kaynaklı çatışmacı atmosferi, üzerinden atamadığı etnik kimliği, siyasal duruşu ve “Kürt konusunun mekânsal merkezi” olarak anılması, kent mekânının dönüşümünde sermayeden daha etkili olmaktadır. Yazarlara göre, Diyarbakır’da siyasal yaşamın normalleşmesi mümkün olmadıkça diğer gelişmeler anlamsız kalacaktır. Benzer şekilde Şanlıurfa örneğinde sermaye-mekân diyalektiği, mekân-sermaye olarak tespit edilmektedir. Başka bir ifadeyle, Şanlıurfa’nın güçlü kültürel değerleri, mekânın eşsiz tarihsel aidiyeti, sermayeyi dönüştürmekte ve sermaye bu kentte mekânın taleplerine göre şekillenmektedir. Yazarların bunun gibi yerel dinamikleri tespit edip kentin hikâyesini buna göre aktarmaları, kitabın katkısı ve özgünlüğü açısından son derece önemlidir.

Keyman ve Koyuncu-Lorasdağı’nın değindiği önemli noktalardan birisi özellikle 2000 sonrası gelişen, büyüyen ve küreselleşen kentlerin bu başarısının büyük ölçüde ekonomik alanla sınırlı kaldığı ve bu gelişmişlik oranlarının kentlerdeki sosyal ve kültürel alana, bir arada yaşam pratiklerine yansıtılmadığı gerçeğidir. Ele alınan kentler arasında Eskişehir haricinde diğer kentler ekonomik, teknolojik ve siyasal başarılarına rağmen çok kültürlü bir yaşam üretme kabiliyetleri açısından başarısız görülmektedir. Bu sorunun temel kaynağı, İzmir’de göçmen Kürt nüfusun ekonomik ve sınıfsal çatışmalardan dolayı ‘tanıyarak dışlanması’ olarak tespit edilirken Konya, Kayseri, Gaziantep gibi kentlerde doğrudan muhafazakârlaşma olarak aktarılmaktadır. Yazarların bu konudaki tespitleri son derece keskin görünmektedir. Ancak dindar/muhafazakâr eğilimlerin farklı ve öteki olanla ilişki kurmada ve bir arada yaşam inşa etmede son derece baskın bir engel teşkil etmesi tezinin tartışmalı olduğu ve bu iddianın aksini savunan birçok çalışmanın yapıldığı da muhakkaktır. Özellikle yazarların Konya ve Kayseri gibi görece daha dindar nüfusa sahip kentlerde muhafazakârlık/dindarlık ile yaşanan siyasal, ekonomik ve teknolojik başarılar arasında neden sonuç ilişkisi kurmaktan kaçınması fakat muhafazakârlığı kültürel ve sosyal açıdan yaşanan çatışmalarla doğrudan ilişkilendirmesi tartışmaya açık konulardan birisidir. Başka bir ifadeyle, dindar/muhafazakâr hayat görüşlerinin küresel düzeyde oldukça başarılı ekonomik ve teknolojik atılımlar söz konusu iken belirleyiciliğini kaybetmesi fakat kentte sosyal ve kültürel yaşamın gelişmemişliği ve ötekileştirmenin yaygınlığından bahsedilirken ana belirleyici faktör olarak zikredilmesi ve bu iddianın altını dolduracak istatistik verilerden veya güncel olaylardan bahsedilmemesi çalışmanın zaaflarından bir tanesidir. Genel olarak son derece doyurucu verilere ve verilerin kapsamlı bir analizine dayalı disiplinler arası bir anlatı kitaba hâkim iken sosyal ve kültürel yaşamdan bahsedilirken olgulara daha indirgemeci ve bütüncül olarak yaklaşılması bir sorun olarak okuyucuların önünde durmaktadır.

Yazarlar, ülke genelinde artan muhafazakârlaşmanın çok kültürlü yaşama engel olduğunu, buna rağmen daha *çağdaş, laik, Avrupalı* dünya görüşlerine sahip bireylerin yoğunlukta olduğu kentlerde ise bir arada yaşam ve farklılıklara müsamahanın yüksek olduğunu kitap boyunca sıkça dile getirmektedirler. Öyle ki Eskişehir’de, diğer Anadolu kentlerinin aksine sosyokültürel yaşamda yakalanan yüksek seviyenin, kenti diğerlerinden ayıran en önemli vasıf olduğu vurgulanırken bu durumun sebeplerinden birinin kentte muhafazakâr geleneğe rastlanmıyor olmasına dikkat çekilmektedir (s. 199). Benzer şekilde Denizli örneğinde kentte çok kültürlü yaşamın yaratılmamasının sebebi, artan muhafazakârlaşma olarak görülmektedir (s. 177). Bunun aksine Konya ve Kayseri örneğinde, kentlerdeki çok kültürlü yaşam ve sosyokültürel çeşitliliğin başarılabilmesi ve kentte yaşanan ötekileştirme ve gruplar arası çatışmaların sebebi, bu kentlerde yaşayanların dindar/muhafazakâr dünya görüşleri olarak zikredilmektedir. Genel olarak Türkiye’de ve özel olarak belirli Anadolu kentlerinde artan muhafazakârlaşmanın bu kentleri özgürleştirmek yerine kent sakinlerini ‘esirleştirme’ tehlikesine sürüklediğini ve bu eğilimin bir ‘hegemonya’ (s. 29) olarak aktarılması son derece sert bir eleştiri olup çokça tartışılabilir bir meseledir. Yazarların vurguladığı bu nokta yalnızca kentsel gelişim süreçleri için değil aynı zamanda Türkiye’de modernleşme tartışmaları ve modernleşme analizleri dikkate alındığında da oldukça su götürür bir tartışmadır.

Sonuç kısmında Keyman ve Koyuncu-Lorasdağı tarafından yapılan eleştiri ve öneriler de belirli noktalarda son derece yerinde iken bazı noktalarda yine tartışılabilir tarafları içermektedir. Öncelikle kentlerin karşı karşıya kaldığı zorlukların, risklerin ve sorunların nasıl yönetileceğine ilişkin öneri, ‘yeni yerellik’ çerçevesinde kent yönetiminin çok katmanlı ve çok aktörlü işleyişine bağlanmaktadır. Türkiye’nin yerel yönetimi sadece yerel ve ulusal değil küresel ve bölgesel dinamikleri ve ilişkileri de hesaba katmalıdır (s. 258). Kentlerin özgürleştirici bir niteliğe bürünüp bürünmedikleri sorununun hayati olduğunu vurgulayan yazarlar, kentlilerin aidiyetlerini, kente katılımlarını dolayısıyla kentlerin yaşam kalitesini, sürdürülebilir kalkınma ve demokratik yönetimini etkileyen temel unsurun kent atmosferinin bireylere alan tanınması olarak tespit etmektedirler. Türkiye’de kentlerin temel sorunu, gelişme süreçlerinde ekonomik çıkarı öncelemek, tüketim odaklı olmak, farklı kimlikleri ötekileştirmek olup birlikte yaşama kültürünü inşa etmekteki başarısızlıktır. Bu amaçla yazarlar, insanı merkeze alan “insani kentleşme” kavramının önemine vurgu yaparak insanların yaşam projelerini hayata geçirebildikleri, aidiyet hissedebildikleri, altyapılara erişebildikleri ve özgürleştirici kent ortamına dikkat çekmektedirler (s. 259). Burada Keyman ve Koyuncu-Lorasdağı, ülkemizde kentlerde kültürel alanda yaşanan sorunların kaynağının artan muhafazakârlaşma olduğunu yeniden vurgulamaktadır. Yazarlara göre, Anadolu’da iktidar partisiyle özdeşleşmiş sermaye

sahibi sınıflar ekonomik güçlerini artırırken kültürlerinde bir değişim geçirmemişler ve buna bağlı olarak Batılı anlamda “burjuvalaşma” yaşayamamışlardır. Bunun yanında Türkiye’de yerel-merkez ilişkilerinde giderek artan merkezizetçilik yazarlar tarafından kentlerin yüzleştiği bir diğer sorun olarak görülmektedir. Bu sorunu aşmak için kent yönetimini çok katmanlı ve çok aktörlü düşünen ve merkezî hükümet-kent ilişkisini karşılıklı yarar çerçevesinde yapılandıran yeni bir yerellik anlayışına ihtiyaç duyulmaktadır. Yerel aktörlerin kent yönetimine katılımına, kentsel arabulucular aracılığıyla kent sakinlerinin kendilerini gerçekleştirebildikleri daha demokratik ve katılıma açık bir kent yönetimine ihtiyaç duyulmaktadır.

Sonuç itibarıyla Türkiye’nin son çeyrek yüzyıllık birikimini öne çıkan Anadolu kentleri üzerinden analiz etmesi ve bu kentleri ulusal dönüşüm sürecinde merkezî bir ‘aktör’ olarak ele alması açısından bu çalışma, son derece önemlidir aynı zamanda bu konuda yapılacak diğer birçok çalışmanın habercisidir. Değişen dünyada kentlerimizin değişen dinamiklerini disiplinler arası bir yöntemle ele almak, güncel tartışmalar ve kavram setleri etrafında yeniden değerlendirmek elzemdir. Bu çalışma, kendi içerisinde barındırdığı tartışmalı tezlerle birlikte okunması, değerlendirilmesi, diğer çalışmalarla karşılaştırılması ve geliştirilmesi gereken bir çalışmadır. Tüm dünyada kentlerin giderek daha güçlü aktör haline geldiği bir zaman diliminde, sınırları içinde yaşadığımız kentlerimizin hikâyelerini, potansiyellerini, sınırlılıklarını ve açmazlarını bilmeye daha fazla ihtiyaç vardır. Dönüşen Türkiye’de, ülkenin ekonomik, siyasal, kültürel, kentsel imkân ve sınırlılıklarını on yıllar öncesinde üretilen kavramsal şemalar etrafında analiz etmek yerine mevcut dinamikleri çok boyutlu bir yöntemle ele alan çalışmaların kaleme alınması ve eleştirilerek artması önemlidir.

Kaynakça

- Alkan, A. (2015). New metropolitan regime of Turkey: Authoritarian urbanization via (local) governmental restructuring. *Lex Localis-Journal of Local Self-Government*, 13(3), 849-77.
- Balkan, E. ve Öncü, A. (2015). Reproduction of the Islamic middle class in Turkey. N. Balkan, E. Balkan, A. Öncü (Ed.). *The neoliberal landscape and the rise of Islamist capital in Turkey* içinde (ss. 166-200). Berghahn.
- Başkan, F. (2010). The rising Islamic business elite and democratization in Turkey. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 12(4), 399-416.
- Demir, Ö., Acar, M. ve Toprak, M. (2004). Anatolian Tigers or Islamic Capital: Prospects and Challenges. *Middle Eastern Studies*, 40(6), 166-88.
- Hosgör, E. (2011). Islamic capital/Anatolian tigers: Past and present. *Middle Eastern Studies*, 47(2), 343-60.
- Keyman, E. F. ve Koyuncu-Lorasdağı, B. (2010). *Kentler: Anadolu’nun dönüşümü, Türkiye’nin geleceği*. Doğan Kitap.
- Koyuncu, A. (2013). Kimliğin inşasında kent: Konya örneği. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 155-79.
- Kurtuluş, C. (2012). The tale of industrialization in a small town in Turkey: Hacılar-Kayseri. *Yayımlanmamış doktora tezi*. ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.